

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертационния труд на маг.Весела Борисова Дичева за получаване на образователна и научна степен „Доктор“ по научна специалност 05.02.21 на тема „КОНЦЕПЦИЯ ЗА БИЗНЕС МОДЕЛ НА ТЕХНОЛОГИЧНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В БЪЛГАРСКИТЕ МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ“

Рецензент : доц.д-р инж. Кирил В.Георгиев

0.Обща характеристика на дисертационния труд

Представеният за рецензиране дисертационен труд е в обем от 159 стр. и е структуриран както следва: Въведение, 4 глави, Заключение, Приноси, Списък на публикациите, Литература (списък от 128 заглавия) и 4 Приложения.

Авторефератът е от 48 стр и е структуриран съгласно изискванията.

Представени са и свързаните с дисертацията 5 публикации - 3 доклада на международни научни конференции и 2 статии в научни списания.

1.Актуалност на разработвания в дисертационния труд проблем в научно и научно-приложно отношение

Технологичното предприемачество –ТП е определящо за развитието и прилагането на нови технологии, за въвеждането на иновации в индустрията, транспорта и комуникациите и др., за развитието на съвременната икономика. Чрез примерите на Google, Facebook, Amazon, АлиБаба и др. ТП оказва влияние върху живота на всички хора. Водещи страни като САЩ, Китай, Германия, Великобритания, Япония и др. са създали благоприятни стимулиращи условия за неговата подкрепа и развитие, включително отработени предприемачески бизнес-модел-БМ, които улесняват създаването и развитието на нови предприемачески технологично ориентирани предприятия (т.н.старт-ъпи и др.).

България като част от ЕС е в групата на т.н. плахи иноватори, като особено критично е относително малкото количество на високотехнологичните нови производства и сравнително малкия дял на интензивните на знание нови услуги. Отбелязва се слабото използване на отработени успешни БМ на ТП, които могат да концентрират и мобилизират преди всичко човешкия потенциал.

Приетата Национална стратегия за Иновации и интелигентна Специализация на България с нейните 4 направления на действие изисква специални усилия в областта на приспособяването и усъвършенстването на БМ за ТП в специфичните български условия.

Обсъжданият в дисертацията проблем е много важен и актуален в научно и приложно отношение поради необходимостта от по-активна подкрепа за ТП в България и по-специално поради нуждата от повишено внимание към активизиране на човешкия потенциал.

Може да се заключи, че темата на дисертацията е сполучливо подбрана. Докторантът добре е обосновал нейната значимост и актуалност.

2.Познава ли дисертантът **състоянието на проблема** и оценява ли творчески литературния материал

Докторантът демонстрира добро познаване на проблема, като прави критичен обзор и анализ на съществуващите БМ, и свързва техните възможности с условията в България. В дисертацията се прави творческа оценка на постигнатото в тази област чрез преглед на 128 източника. Те са разнообразни и достатъчни за осъществяване на задълбочено научно изследване по темата. Източниците са ползвани добросъвестно и коректно, което дава възможност да се отличи личния принос на докторанта.

Според докторанта в България липсват достатъчно примери за успешни БМ на ТП. Това води до възникване на някои въпроси като: (1)Възможно ли е използването в България на вече отработени предприемачески технологично базирани бизнес-модел-ПТБМ, които доказано работят в Европа, САЩ и по света? (2)Способни ли са образователните институции в България да отговорят адекватно на необходимостта от технологични предприемачи? И т.н.

В дисертацията се търси и предлага сполучливо отговор на тези въпроси.

3.Може ли избраната **методика на изследване** да даде **отговор** на поставената цел и задачи на дис.труд

Основна изследователска теза на работата е, че фокусирането на мениджмънта върху развитието на човешките ресурси като елемент от техния БМ е решаващ фактор за повишаване ефективността на българските технологично ориентирани МСП от предприемачески тип. Целта на дисертационния труд е разработването на концепция за приложим БМ на ТП в българските МСП с акцент върху човешките ресурси и методика за неговото внедряване, като за изпълнението на тази цел са формулирани 4 задачи.

За решаване на поставените задачи и постигане на целта докторантът е използвал системния, структурния и сравнителния подходи, което е позволило да изведе важни заключения и обобщения, а после да направи конкретни методологически предложения.

Формулираната от докторанта цел, използваните методи и инструменти като анкетно проучване, полуструктурирано интервю, тестове за оценка на креативността и др., посочените 5 етапа на провеждане на изследването, както и избора/подбора на предприятие за изследване показват, че докторантът е избрал подходяща за целта и задачите на дисертацията методика на изследване, която може да даде отговор на поставената цел и задачи на дисертацията.

4.Кратка **аналитична характеристика** на естеството и оценка на достоверността на материала, върху който се градят приносите на дис.труд

Структурата на дисертацията е логически изградена и подчинена на постигането на поставената цел чрез решаването на изследователските задачи.

В глава първа „ИЗСЛЕДВАНЕ И АНАЛИЗ НА ТЕОРЕТИЧНИТЕ ОСНОВИ ПО ПРОБЛЕМА“ (с.7-43) на дисертацията са въведени и анализирани понятията „технологично предприемачество“, „бизнес-модел“ и „добавена стойност“. Изследвани са ролята и факторите на влияние на **технологичното предприемачество**-ТП върху развитието и успеха на предприятията. Направен е анализ на приложимостта на различни **бизнес модели**-БМ на ТП и тяхното влияние за постигане на успех (получаване на конкурентно предимство и др.) спрямо другите участници на пазара в български условия. В края на глава 1 е формулирана изследователската теза, целта на изследването с 4 задачи, обекта и предмета на изследването.

Глава втора „ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПРИЛОЖИМИТЕ В Р.БЪЛГАРИЯ БИЗНЕС-МОДЕЛИ В ТЕХНОЛОГИЧНО ОРИЕНТИРАНИ МСП ОТ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ ТИП“ (с.44-78) е посветена на оценката на възможностите и развиването на БМ на ТП –БМТП за нуждите на българските МСП. Изследването включва обработка на вторични данни от български и европейски проучвания за възможностите на БМТП , провеждане на анкетно проучване на български МСП, полуструктурирано интервю сред служители на технологично базирани предприемачески фирми, както и тестове за оценка на креативността сред работещи предприемачи и студенти на ТУ-Варна. Разработен е план на изследванията, който включва 5 подробно разгледани етапа. Представени са резултатите от изследванията, които показват проблемите, силните и слабите страни на българските технологични МСП, за да бъде предложен адекватен БМ за тяхното успешно развитие.

Глава трета „РАЗРАБОТВАНЕ НА КОНЦЕПЦИЯ ЗА БИЗНЕС МОДЕЛ НА ТЕХНОЛОГИЧНО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО“(с.79-106) обосновава построяването на концепция за БМТП , приложима в българските МСП на основата на модела на Остеруайлдер с 4 основни блока и 9 елемента, описани подробно в глава 1. Тук се предлага надграждане на този модел с допълнителен блок „Въздействие върху човешките ресурси“, който да съдържа 4 нови елемента: креативност, иновации, мениджмънт на знанието и степен на адаптивност. За анализа и оценката на предложението е създадена рамка, показваща предимствата и недостатъците на всеки индивидуален БМ. Описани са елементите на предложени разширен БМ. Развита е авторова методика за приложение/внедряване на БМТП в българските индустриални предприятия чрез изпълнение на 5 етапа: идентифициране, целеполагане, вземане решение, план за действие, реализация, оценка и контрол. Специално внимание е отделено на креативността и адаптивността.

Глава четвърта „АПРОБАЦИЯ НА БИЗНЕС МОДЕЛ НА ТЕХНОЛОГИЧНО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО“ (с.107-127) проследява същинската реализация на предложени БМТП. Избрано е предприятие-обект на внедряване на авторовия БМТП „Уейст Консулт“ ЕООД-Пловдив, функциониращо едновременно в областта на производството и услугите, като внедряването е съпроводено с тренинги, семинари и обучение на ръководството и

персонала на фирмата. Основната дейност на предприятието е свързана с управление и преработка на (опасни) отпадъци. Чрез пряко наблюдение, интервюта, събиране на данни, тестване и др. е анализирано състоянието му преди въвеждането/промяната към новия БМТП. Изготвена е рамка на първоначалния БМ. В центъра на промяната са поставени човешките ресурси и по-специално подобряването на тяхната креативност и адаптивност, като за целите на изследването по креативност са използвани 2 въпросника- на Мандо Карвели(за креативност на личността, организационна и екипна креативност) и на Браян Узи (оценка на креативния потенциал на персонала). Изменението на адаптивността на персонала след обучението е оценена чрез теста на Уондърли, а също и чрез полуструктурирани интервюта. Редица икономически показатели като ефективност на разходите, на приходите, на използването на човешките ресурси, коефициент на динамика, а също резултатите от въпросниците и теста показват положителна промяна след внедряването на авторския БМТП. Направени са съответните изводи за постигане на целта и решаване на изследователските задачи.

5.В какво се заключават **научните и научно-приложни приноси** на дис.труд.

Докторантът е формулирал 5 приноса в своя дисертационен труд:

(1)Систематизиране на приложимите в световната управленска практика БМ на ТП

(2)Извеждане на решаващата роля на развитието и усъвършенстването на човешките ресурси за успеха на технологично ориентираните МСП в България.

(3)Разработване на **концепция** за БМ на ТП за българските ТОППТ, базирана на **модела на Остеруайлдер** и надградена с пети стълб, отчитащ развитието на **човешките ресурси**.

(4)Разработване на методика за приложение на авторския БМТП в български технологично ориентирани МСП от предприемачески тип.

(5)Апробиране на авторския бизнес модел и методика в български ТОППТ, като резултатите отчитат позитивните ефекти от въведения пети стълб:

-увеличена производителност на труда

-увеличаване на икономическата ефективност на българското ТО МСП от предприемачески тип

-увеличен креативен потенциал и степен на адаптивност на човешките ресурси като фактор за повишаване на конкурентоспособността на българските ТО МСП от предприемачески тип.

Така формулираните приноси имат научно-приложен и приложен характер. Без да ги отричам, според мен принос (1) и (5) имат повече приложен характер, като принос (1) може да се обедини с (2), а също принос (4) със (5).

Най-съществен остава принос (3). Той може да се отнесе към приносите, свързани с получаване на нови резултати с помощта на известни средства.

6.В каква степен дисертационния труд и приносите са **лично дело** на докторанта

Докторантът декларира, че дисертацията е негово лично дело. Дисертацията и публикациите, свързани с нея, не противоречат на това изявление. Липсват данни за плагиатство.

7.Преценка на публикациите по дисертационния труд – брой,характер на изданията,

Докторантът представя 5 публикации във връзка с дисертационния си труд – от тях 3 са доклади на международни научни конференции (в Рим, Варна и Созопол), а 2 са статии в научни списания (едното от които е индексирано по SCOPUS). Публикациите отразяват съществени части от дисертацията. Те показват, че идеите и изводите от нея са получили известност и признание от научната общност.

8.Резултатите от дисертационния труд използвани ли са вече в научната и социална практика. Има ли постигнат пряк икономически ефект.

Докторантът посочва, че резултатите от дисертацията, освен в образователната дейност на катедра ИМ в ТУ-Варна, са използвани в практиката на българско МСП. Цитират се положителни изменения в показателите на обследваното предприятие „Уейст Консулт“ ЕООД-Пловдив. Липсва твърдение за постигане на пряк (конкретен) икономически ефект.

9.Мотивирани препоръки за бъдещо използване на приносите – какво и къде да се внедри

Може да се препоръча на докторанта да се опита чрез НИС на ТУ-Варна или ВТП на ТУ-Варна да привлече вниманието на държавата, общината, БПП и други асоциации на технологични бизнес-организации, както и други технологични МСП към възможностите на своя модел и подход за развитие.

10.Авторефератът направен ли е съгласно изискванията

Авторефератът е направен като цяло съгласно изискванията. Той отразява основните моменти в дисертацията и дава ясна представа за постигнатото от докторанта.

Забелязват се някои пропуски/грешки като например на стр.30, където липсва пояснение, че завършва глава 3 с изводи и започва разглеждането на глава 4.

11.Критични бележки по дисертацията, включително по литературната осведоменост на кандидата

Внимателното запознаване с дисертацията показва, че в нея липсват съществени пропуски и неточности. Същевременно към нея могат да бъдат отправени някои критични бележки:

(1)Задачите пред изследването се нуждаят от по-прецизно формулиране, особено задача 2: Да се извърши емпирично проучване за степента на приложимост на БМ на ТП в българските ТО МСП от предприемачески тип???

(2)На някои места литературния обзор (глава 1) е по-скоро запознаващ, отколкото аналитичен. Със сигурност съществуват още други важни примери на бизнес-модели, освен разгледаните.

(3)Статистическите данни, използвани в изследването, са доста остарели, най-вече за България, вкл. и за ЕС.

12.Заклучение

Представеният дисертационен труд е цялостно и добросъвестно научно-приложно изследване на актуален и значим проблем. Изследователските задачи са изпълнени, а целта е постигната. Постигнати са научно-приложни и приложни приноси, които обогатяват знанието и подпомагат практиката. Дисертационният труд заслужава положителна оценка и отговаря на изискванията за присъждане на научната степен „доктор“.

В заключение това ми дава основание да предложа на Научното жури да даде/присъди образователната и научна степен „Доктор“ на маг. Весела Борисова Дичева.

РЕЦЕНЗЕНТ:

/доц.д-р инж. Кирил В.Георгиев/